

Zpráva o šetření z vlastní iniciativy a doporučení ve věci kontaktů dětí a rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody

A. Důvody a účel šetření

V posledních letech si rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) stále častěji stěžovali na to, že jim není umožněn osobní ani nepřímý styk s jejich dětmi. Prošetření několika individuálních stížností na postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) odhalilo mnohdy závažná pochybení, jakož i nejednotnou praxi OSPOD podpořenou absencí metodické podpory.

Z těchto důvodů jsem zahájil šetření z vlastní iniciativy¹ zaměřené na kontakty² dětí a jejich rodičů ve VTOS.

Zaměřil jsem se na děti, které mají alespoň jednoho rodiče ve VTOS a které OSPOD vede v evidenci ohrožených dětí, vykonává preventivní a poradenskou činnost nebo kolizní opatrovnictví. Sledoval jsem období od 1. ledna 2019 do 31. března 2022. Šetření, které proběhlo formou elektronického dotazníku, se zúčastnily všechny obecní úřady obcí s rozšířenou působností.³

Účelem šetření bylo zmapovat všeobecnou praxi a problematické aspekty, pokud jde o zajištění práva dětí a jejich rodičů ve VTOS na vzájemný styk. Mělo by poskytnout veřejné správě zpětnou vazbu a doporučení ke zlepšení praxe. O výsledcích informuji Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady České republiky a Magistrát hlavního města Prahy a OSPOD.

Souběžně s tímto šetřením probíhalo i šetření z vlastní iniciativy zaměřené na postup Vězeňské služby České republiky (VS) při zajišťování kontaktů vězňených osob s jejich dětmi. Jeho výsledky obsahuje samostatná zpráva.⁴

Součástí této zprávy je i výzkumná zpráva, která obsahuje výsledky sociologického šetření.

1 Ustanovení § 9 ve spojení s § 14 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv.

2 Pro účely této zprávy jsou pojmy „kontakt“ a „styk“ chápány jako synonyma.

3 Viz výzkumná zpráva Kontakty dětí a rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody (výzkumná zpráva); dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

4 Viz Zpráva o šetření z vlastní iniciativy a doporučení Vězeňské služby České republiky ve věci kontaktů dětí s jejich uvězněnými rodiči, sp. zn. 988/2023/VOP, dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12302>.

B. Shrnutí

Na základě analýzy získaných dat a podrobné právní argumentace uvedené níže jsem dospěl k následujícím závěrům a doporučením:⁵

(1) Vyhodnocení dítěte a individuální plán ochrany dítěte

- OSPOD by měl u dítěte, s jehož rodinou pracuje,⁶ vždy přezkoumat, zda nástup rodiče do VTOS má vliv na míru jeho ohrožení, a případně tomu přizpůsobit jeho individuální plán ochrany dítěte (IPOD) a zohlednit v něm tuto skutečnost. Učinit by tak měl nejpozději do měsíce od nástupu rodiče do VTOS nebo od chvíle, kdy se o nástupu dověděl (D.1).
- Pokud ohrožení dítěte nijak nesouvisí s tím, že je rodič ve VTOS, není potřeba, aby OSPOD aktualizoval IPOD (D.1).
- OSPOD má povinnost seznámit s IPOD rodiče, i když je ve VTOS (D.1). Jestliže OSPOD v rámci IPOD ukládá rodiči ve VTOS podstatnou povinnost, významně zasahuje do jeho práva nebo činí zásadní kroky při řešení situace dítěte, měl by rodiče navštívit a IPOD s ním osobně projednat (D.1).
- Administrativní a časová náročnost nemůže být sama o sobě důvodem, proč OSPOD neseznámí rodiče ve VTOS s IPOD (D.1).

(2) Styk dítěte s rodičem ve VTOS

- Posouzení vhodnosti styku dítěte s rodičem ve VTOS by měl OSPOD činit v každém případě zvláště a přihlížet ke specifikům daného případu (D.2).
- Pokud OSPOD s rodinou dítěte již pracuje, měl by vhodnost kontaktů dítěte s rodičem ve VTOS vyhodnotit sám i bez iniciativy jiné strany. Za tím účelem by se měl obrátit na dítě, rodiče ve VTOS a pečující osoby (D.2).⁷
- OSPOD by měl zjišťovat názor každého dítěte na styk s rodičem ve VTOS, pokud je schopno ho projevit (D.2.1).
- Pokud OSPOD dojde k závěru, že styk dítěte s rodičem ve VTOS je v jeho zájmu, ale existují překážky v jeho uskutečnění (odmítání dítěte, postoj pečujících osob atd.), musí činit kroky k jejich odstranění, vést strany k plnění jejich povinností a nabízet jim potřebnou pomoc (D.2.1).
- Pokud je odmítání styku dítětem zapříčiněno postojem pečujících osob (a styk je přitom v zájmu dítěte), měl by je OSPOD poučit o povinnosti umožňovat styk a vést k využití odborné psychologické pomoci, která by jim pomohla ve změně postoje (D.2.1).
- Pokud OSPOD dospěje k závěru, že styk s rodičem ve VTOS není v zájmu dítěte, měl by o tom informovat rodiče ve VTOS, pečující osoby nebo ústavní zařízení, v němž se dítě

5 Doporučení jsou realizována prostřednictvím projektu Posílení aktivit veřejného ochránce práv v ochraně lidských práv (směrem k ustavení Národní lidskoprávní instituce v ČR), číslo projektu LP-PDP3-001. Projekt je součástí Programu lidská práva financovaného z Norských fondů 2014–2021 prostřednictvím Ministerstva financí České republiky.

6 Děti, u nichž OSPOD vykonává preventivní a poradenskou činnost, a děti, které vede OSPOD jako ohrožené.

7 Pro účely této zprávy je pečující osobou rodič, který o dítě pečuje, pěstoun nebo jiná osoba, které soud svěřil dítě do péče.

nachází, a samotné dítě, jestliže je dostatečně rozumově vyspělé. Zároveň by měl strany poučit o možnosti soudní úpravy (D.2.1).

- Pokud je v zájmu dítěte, aby byl jeho styk s rodičem ve VTOS soudně upraven, a žádná ze stran se nemá k tomu, aby podala návrh soudu na úpravu styku, měl by se sám OSPOD obrátit na soud s podnětem nebo návrhem, je-li kolizním opatrovníkem (D.2.2).
- OSPOD, rodič ve VTOS, pečující osoby, ústavní zařízení, věznice ani doprovázející organizace nemohou jednostranně upravit, omezit či zakázat styk dítěte s rodičem ve VTOS (D.2.2).
- Pokud OSPOD zprostředkovává dohodu o styku, měl by při jejím uzavírání koordinovat komunikaci stran a dohlédnout na to, že obě strany s obsahem dohody souhlasí, jejich souhlas je informovaný a že žádná z nich nepřekračuje svá zákonná oprávnění a nenastavuje pravidla jednostranně (D.2.2).
- Zachování osobního styku dítěte s jeho rodičem ve VTOS by mělo být pravidlem a jeho vyloučení výjimkou. Ta musí mít vážné důvody (D.2.3).
- Vhodnost přímého styku není sama o sobě závislá na věku dítěte (D.2.3).
- OSPOD by měl dohlédnout na to, že pečující osoby nebo ústavní zařízení dítě na styk náležitě připravují (D.2.3).
- Vzdálenost bydliště dítěte od věznice sama o sobě nemůže být důvodem, proč by neměl osobní styk dítěte s rodičem ve VTOS probíhat (D.2.3).
- OSPOD by měl více využívat pomoc organizací, které poskytují služby podporující styk dětí s rodiči ve VTOS (D.2.3).
- Vhodnost videohovorů a telefonátů není sama o sobě závislá na věku dítěte (D.2.4).
- Dopisy pečujících osob a ústavních zařízení s rodiči ve VTOS pouze s informacemi o dítěti, případně s jeho fotkami, nelze považovat za nepřímý styk (D.2.4).

(3) Právo na informace

- Povinnost poskytnout rodiči ve VTOS informace o dítěti mají pečující osoby nebo ústavní zařízení, nikoliv OSPOD či doprovázející organizace pěstouna. OSPOD by měl vést pečující osoby nebo ústavní zařízení k plnění této povinnosti, a to i opakovaně (D.3).
- OSPOD má povinnost informovat rodiče ve VTOS o krocích a zásadních změnách, které navrhuje k řešení situace dítěte (D.3).
- Informování rodiče ve VTOS pečujícími osobami nebo ústavním zařízením nemůže být v plném rozsahu nahrazeno informacemi od jiných příbuzných, pokud s tím rodič ve VTOS nesouhlasí (D.3).
- Převzetí povinnosti poskytovat rodiči ve VTOS informace o dítěti doprovázející organizací by nemělo způsobovat jakoukoliv prodlevu v poskytování informací (D.3).
- Pokud rodič ve VTOS žádá informace přímo od pěstouna a nesouhlasí s poskytováním informací prostředním jeho doprovázející organizace, musí pěstoun jeho přání respektovat a informace mu poskytovat; na tuto povinnost ho musí OSPOD upozornit (D.3).

- Pokud rodič ve VTOS projeví zájem o pravidelné informace, neměly by po něm OSPOD, pečující osoby, ústavní zařízení ani doprovázející organizace chtít, aby o ně opakovaně žádal (D.3).
- OSPOD by měl vést strany k vytvoření plánu pravidelného předávání informací (D.3).

(4) Metodické vedení

- MPSV a VS by se měly dohodnout na takové formě zveřejnění kontaktů na sociální pracovníky v jednotlivých věznicích (např. na internetových stránkách věznic), která bude OSPOD přímo přístupná. Do té doby doporučuji MPSV, aby ve spolupráci s krajskými úřady zajistilo, že všechny OSPOD budou mít již existující přehled kontaktů na sociální pracovníky věznic k dispozici (D.1).
- MPSV s VS a jednotlivými věznicemi by měly spolupracovat na vzniku materiálů jednotlivých věznic s fotografiemi prostředí, ve kterém se dítě bude během návštěvy pohybovat, a s informacemi o tom, co jej při návštěvě čeká. Materiál by mohl mít případně i podobu videa (D.2.3).
- MPSV by mělo vytvořit metodický pokyn pro OSPOD specificky zaměřený na problematiku styku dětí s rodiči ve VTOS (D.4).

Výsledky šetření a z něj vyplývající doporučení podrobně rozvádím níže.

C. Právní východiska

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod⁸ stejně jako Listina základních práv a svobod České republiky⁹ zakotvují právo na respektování rodinného života. Součástí tohoto práva je i právo rodiče na styk s dítětem.¹⁰ Vzhledem k povaze VTOS je toto právo u vězněných osob fakticky omezeno. Samotné uvěznění ale nemůže být důvodem, aby rodiči byl zcela upřen styk s dítětem.¹¹

Právu rodiče na styk s dítětem odpovídá i právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat s nimi pravidelné osobní kontakty, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy.¹²

Zasáhnout do těchto práv může autoritativně pouze soud. Ten může styk zakázat, omezit nebo určit podmínky jeho realizace (např. přítomnost další osoby). Soud i další státní orgány (včetně OSPOD) by měly při řešení styku dítěte s rodičem ve VTOS (stejně jako při řešení jiných záležitostí týkajících se dítěte) vždy vycházet z individuálních okolností každého případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte.¹³ Ten musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Osoby nebo ústavní zařízení,¹⁴ které o dítě pečují, nemohou styk

8 Článek 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášené pod č. 209/1992 Sb.

9 Článek 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 1, 4 a 5 Listiny základních práv a svobod.

10 Podle § 960 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

11 Nález Ústavního soudu ze dne 8. srpna 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17, bod 26, dostupný z www.usoud.cz; a nález Ústavního soudu ze dne 20. prosince 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, bod 24, dostupný z www.usoud.cz

12 Článek 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené pod č. 104/1991 Sb., a čl. 4 odst. 1 Úmluvy o styku s dětmi, vyhlášené pod č. 91/2005 Sb. m. s., a čl. 24 odst. 3 Listiny základních práv Evropské unie.

13 Článek 3 Úmluvy o právech dítěte.

14 Ústavním zařízením rozumíme pro účely této zprávy zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

dítěte s rodičem omezovat. Naopak právu rodiče a dítěte na vzájemný styk odpovídá povinnost pečující osoby¹⁵ nebo ústavního zařízení styk umožnit a dítě na styk připravit.¹⁶

Právo na respektování rodinného života zahrnuje také pozitivní závazek státu napomáhat udržování kontaktu uvězněného s jeho rodinou. Jeho součástí je také povinnost zajistit co možná nejhodnější podmínky pro návštěvy dětí.¹⁷ Příslušné orgány (např. OSPOD a VS) jsou proto povinny pomáhat osobě ve VTOS udržovat kontakt s její rodinou.¹⁸

Samostatnou složkou práva na styk je i právo na informace.¹⁹ Rodič ve VTOS má právo na informace o dítěti a naopak. Tomu odpovídá povinnost poskytovat informace, kterou má pečující osoba²⁰ nebo ústavní zařízení.²¹

D. Právní hodnocení

D.1 Vyhodnocení dítěte jako ohroženého a individuální plán ochrany dítěte

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí ukládá OSPOD povinnost pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě, jehož příznivý vývoj (chráněný zájem) je ohrožen.²² K poruše chráněného zájmu tak vůbec nemusí dojít, postačí, že je potencionálně ohrožen.

Jestliže z vyhodnocení vyplývá, že je dítě ohroženo, musí OSPOD provést podrobné vyhodnocování a na základě něho musí zpracovat IPOD. V něm nejenom vymezí příčiny ohrožení dítěte, ale také stanoví opatření k zajištění jeho ochrany, k poskytnutí pomoci rodině a k posílení jejich funkcí. V rámci IPOD stanoví i časový plán pro provádění těchto opatření.²³

Z odpovědí OSPOD vyplynulo, že téma dětí s rodičem ve VTOS se dotýká naprosté většiny z nich. Ve sledovaném období totiž 92 % dotázaných OSPOD vedlo v některé ze svých evidencí²⁴ alespoň jedno dítě, u kterého se alespoň jeden rodič nacházel ve sledovaném období ve VTOS.²⁵ Více jak čtvrtina OSPOD (29 %) pak k 31. březnu 2022 vedla 5 až 10 dětí, jejichž rodič je ve VTOS, jako ohrožený.²⁶

Samotná skutečnost, že rodič dítěte nastoupil do VTOS, nemusí automaticky znamenat ohrožení dítěte. Lze si totiž představit situaci, že nástup rodiče nebude mít na dítě negativní

15 Podle § 960 odst. 2 občanského zákoníku a § 47a odst. 1 písm. h) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

16 Pro ústavní zařízení a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc tuto povinnost dovozujeme z úvodního ustanovení zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, a z § 42 odst. 1 a § 42a odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

17 Nález Ústavního soudu ze dne 20. prosince 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, body 26 a 27, dostupný z www.usoud.cz.

18 Rozsudek ESLP ve věci *Messina proti Itálii* ze dne 29. října 1992, stížnost č. 13803/88; rozsudek ESLP ve věci *Lavents proti Lotyšsku* ze dne 28. listopadu 2002, bod 139, stížnost č. 58442/00; rozsudek ESLP ve věci *Ostrovar proti Moldavsku* ze dne 13. září 2005, bod 105, stížnost č. 35207/03.

19 Článek 4 odst. 2 písm. a) bod III. Úmluvy o styku s dětmi.

20 Podle § 960 odst. 2 občanského zákoníku a § 47a odst. 2 písm. h) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

21 Podle § 24 odst. 1 písm. h) zákona o výkonu ústavní výchovy.

22 Ustanovení § 10 odst. 3 písm. c) ve spojení s § 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

23 Podle § 10 odst. 3 písm. d) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

24 Evidence dětí ohrožených, evidence dětí, u nichž OSPOD vykonává kolizní opatrovnictví a evidence dětí, u nichž OSPOD vykonává preventivní a poradenskou činnost.

25 Viz graf č. 1 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

26 Viz graf č. 4 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

vliv. Dítě například zůstane v péči druhého rodiče, který kontakt dítěte s rodičem ve VTOS plně podpoří. V takovém případě není potřeba, aby OSPOD do situace zasahoval a dítě vyhodnotil jako ohrožené.

Při každém vyhodnocení musí OSPOD přihlížet ke specifickým případu. Nástup rodiče do VTOS může mít na konkrétní dítě různý vliv. Bez pochyb však jde o podstatnou událost v životě dítěte, a OSPOD by ji proto měl vyhodnocovat. **U dítěte, s jehož rodinou OSPOD pracuje, by proto vždy měl přezkoumat, zda nástup rodiče do VTOS má vliv na vyhodnocení ohrožení dítěte. Pokud ano, musí této skutečnosti přizpůsobit IPOD a zohlednit ji v něm. Naopak v situaci, kdy nástup rodiče do VTOS nijak nesouvisí či neovlivňuje ohrožení dítěte, nevidím potřebu přizpůsobovat této skutečnosti IPOD nebo jej kvůli tomu aktualizovat.**

Jestliže OSPOD vykonává pouze kolizní opatrovnictví a zjistí, že je třeba pracovat na kontaktech dítěte s rodičem ve VTOS, měl by o tom informovat OSPOD příslušný k výkonu sociálně-právní ochrany dítěte.

Aby pomoc OSPOD byla efektivní, musí být včasná. **Měl by proto tuto skutečnost zohlednit a případně aktualizovat IPOD nejpozději do měsíce od nástupu rodiče do VTOS nebo od chvíle, kdy se o této skutečnosti dozví.** S touto lhůtou se shoduje i zhruba polovina OSPOD v dotazníkovém šetření.²⁷ Některé OSPOD uvedly, že IPOD aktualizují i před nástupem rodiče do VTOS. To považují za příklad dobré praxe. OSPOD tímto preventivním způsobem může nastavit spolupráci ještě v době, kdy rodič není ve vězení, a může s ním tedy IPOD projednat osobně. Stejně tak OSPOD, pečující osoby nebo ústavní zařízení mohou v souladu s IPOD připravovat dítě na nástup rodiče do VTOS.

Má-li být efektivně dosaženo cílů vymezených v IPOD, je nutné, aby s nimi byly seznámeny všechny osoby, které jsou odpovědné za jejich dosažení. Nadpoloviční většina OSPOD (62 %) sdělila, že rodiče ve VTOS s IPOD seznamují. Více jak třetina z nich to ale nečiní.²⁸ **OSPOD má povinnost seznámit s IPOD rodiče, i když je ve VTOS. Omluvou, proč tak OSPOD nečiní, nemůže být ani administrativní a časová náročnost.** OSPOD se nabízejí dvě možnosti, jak rodiče s IPOD seznámit.

OSPOD má v tomto směru možnost spolupracovat se sociálními pracovníky věznic.²⁹ Ti mohou namísto něj rodiči IPOD vysvětlit a zajistit jeho souhlas. OSPOD tím ušetří osobní návštěvu věznic, které jsou někdy vzdálené. Praxe v tomto směru ale příliš dobře nefunguje. Práce OSPOD totiž často není propojena s prací sociálního pracovníka ve věznici. Jejich spolupráce by přitom jistě měla pozitivní přínos pro všechny strany. OSPOD by získal někoho, kdo s rodičem osobně projedná a vysvětlí mu potřebné záležitosti, a sociální pracovník věznic by naopak od OSPOD získal informace potřebné k práci s rodičem.

Další možností, jak zprostředkovaně projednat s rodičem IPOD, je dožádání. OSPOD příslušný k výkonu sociálně-právní ochrany dítěte dožádá OSPOD v blízkosti věznic, v níž rodič vykonává VTOS, aby rodiče s IPOD seznámil. Jde o možnost, která je poměrně dost v praxi využívána. Přestože zákon tuto možnost OSPOD dává, považují za vhodnější primárně využít pomoc sociálního pracovníka ve věznici. Vyřizování řady dožádání může pro OSPOD, které

27 Viz graf č. 10 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

28 Viz graf č. 10 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

29 Věznicí rozumíme pro účely této zprávy i vazební věznic.

jsou v blízkosti věznic, představovat nemalou zátěž. Využití sociálního pracovníka věznice považuji za vhodnější, jelikož ten již rodiče zná a seznámení s IPOD pro něj neznámá takovou časovou náročnost jako pro dožádaný OSPOD.

V jednom ze šetřených případů OSPOD navázal spolupráci se sociální pracovnící věznice i psychologkou matky. Sociální pracovnice matku ve VTOS seznámila s IPOD, vysvětlila jí jednotlivé cíle a zajistila její souhlas. Psycholožka pak připravovala matku k plánovanému kontaktu, aby se k dětem vhodně chovala. Díky spolupráci OSPOD, sociální pracovnice věznice a matčiny psychologky ve vězení se matka mohla dokonce zúčastnit případové konference prostřednictvím videohovoru. I díky této spolupráci došlo k výraznému pozitivnímu posunu v řešení kontaktů matky s dětmi. **OSPOD by proto za účelem zefektivnění pomoci rodině měl navazovat spolupráci se sociálními pracovníky ve věznici.** K tomu, aby si OSPOD a pracovníci věznice mohli předávat potřebné citlivé a osobní údaje o dítěti, potřebují souhlas rodiče. Jak již praxe několikrát dokázala, právě víceoborová spolupráce je zásadním nástrojem efektivní pomoci rodině.

V praxi jsem ale narazil na to, že pracovníci OSPOD někdy neví, na koho se mají ve věznici obrátit, případně kde mají kontakt na sociálního pracovníka věznice získat. Dověděl jsem se, že by přitom již měla existovat tabulka s přehledem kontaktů sociálních pracovníků jednotlivých věznic, kterou mají k dispozici krajské úřady. Je nicméně zřejmé, že některé OSPOD o ní vůbec nevědí a jiné neví, kde ji mají hledat. **Za efektivnější bych proto považoval, pokud by kontakty na sociální pracovníky věznic měl OSPOD (nejen) přímo přístupné (např. na internetových stránkách věznic) a nemusel by si je žádat. Do té doby doporučuji MPSV, aby ve spolupráci s krajskými úřady zajistilo, že všechny OSPOD budou mít již existující přehled kontaktů k dispozici.**

Pokud ale OSPOD v rámci IPOD ukládá rodiči podstatnou povinnost, významně zasahuje do jeho práva nebo činí podstatné kroky při řešení situace dítěte, měl by rodiče osobně navštívit a IPOD s ním sám projednat.³⁰ Takovou záležitostí může být například změna péče o dítě.

D.2 Styk dítěte s rodičem ve VTOS

Podle Úmluvy o právech dítěte je stykem jak osobní styk dítěte s rodičem (přímý styk), tak jakákoliv forma komunikace mezi nimi (nepřímý styk).³¹ Skutečnost, že je rodič ve VTOS, by neměla sama o sobě být důvodem pro upření přímého styku s dítětem. Tím spíše by neměl být důvodem pro odepření jejich nepřímého styku (zejména formou dopisů, telefonátů či videohovorů).³²

Považuji za dobrou praxi, pokud se OSPOD o styk rodiče ve VTOS s dítětem, s jehož rodinou pracuje, zajímá sám a bez iniciativy rodiče, pečujících osob či dítěte. V některých případech je nástup rodiče do VTOS novou životní situací v rodině, a lze si proto představit, že rodič ani dítě nevědí, jaká jsou jejich práva, a naopak pečující osoba nemusí znát své povinnosti ohledně styku. Dítě si může myslet, že se s rodičem kvůli jeho nástupu do VTOS nemůže stýkat, a naopak rodič se může domnívat, že jeho kontakt s dítětem ve věznici není vhodný.

30 Podle § 10 odst. 3 písm. d) ve spojení s § 10 odst. 5 písm. c) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

31 Článek 4 odst. 2 písm. a) bod II. Úmluvy o styku s dětmi.

32 Nález Ústavního soudu ze dne 8. srpna 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17, bod 24, dostupný z www.usoud.cz; a nález Ústavního soudu ze dne 20. prosince 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, body 26 a 27, dostupný z www.usoud.cz.

U dítěte, s jehož rodinou OSPOD pracuje, by měl vhodnost kontaktů dítěte s rodičem ve VTOS vyhodnotit sám i bez iniciativy jiné strany. Za tím účelem by se měl obrátit na pečující osoby, dítě i na rodiče ve VTOS. Tato potřeba vyplývá z jeho povinnosti vyhodnocovat pravidelně situaci dítěte a jeho rodiny.³³ Pokud ale OSPOD vykonává pouze kolizní opatrovnickví a zjistí při jeho výkonu podstatné skutečnosti týkající se kontaktů dítěte s rodičem ve VTOS, měl by o nich informovat OSPOD příslušný k sociálně-právní ochraně dětí. Tím dává příslušnému OSPOD podnět k tomu, aby vyhodnotil vhodnost kontaktů.

Praxe je ale spíše opačná a OSPOD ve většině případů vyčkává, jestli dítě nebo rodič projeví zájem o styk. Namísto aktivního výkonu sociálně-právní ochrany dítěte tak zaujímá spíše pasivní roli. Práce OSPOD by přitom měla být i preventivní. Svým preventivním přístupem k řešení kontaktů dítěte s rodičem ve VTOS totiž může předejít vzniku některých problémů či pomoci řešit již vzniklé problémy.

To, zda je vhodné, aby dítě rodiče ve věznicí navštěvovalo, je třeba posoudit v každém případě zvláště a přihlížet ke specifickým daného případu. OSPOD by měl zohlednit zejména povahu trestné činnosti, zda směřovala vůči dítěti či k ní docházelo za jeho přítomnosti, věk dítěte, jeho přání a míru předchozího styku dítěte s rodičem ve VTOS.³⁴ Na základě posouzení situace může OSPOD dospět k závěru, zda styk dítěte s rodičem ve VTOS je, nebo není v jeho zájmu. Svůj závěr by měl OSPOD náležitě zdůvodnit.

D.2.1 Zájem dítěte ve vztahu ke styku

Je-li styk v zájmu dítěte, měl by ho OSPOD aktivně podporovat a činit kroky k odstranění možných překážek. Pokud existují překážky, má OSPOD povinnost pracovat na jejich odstranění spolu s dalšími zodpovědnými subjekty (rodič ve VTOS, dítě, pečující osoby, ústavní zařízení, věznice atd.). OSPOD se nemůže spoléhat na to, že se dítě, rodič či pečující osoby sami vypořádají s problémy ohledně styku. Za tím účelem musí OSPOD jednotlivé strany vést k plnění jejich povinností (např. skrze poučení rodiče o jeho rodičovské odpovědnosti a pečujících osob o jejich povinnostech atd.) a nabízet jim potřebnou pomoc.

V praxi se setkávám s tím, že některé OSPOD nesprávně automaticky vyhodnocují odmítavý postoj dítěte a jeho názor považují za neodstranitelnou překážku styku s rodičem ve VTOS. Z dotazníkového šetření však také vyplynulo, že ne všechny OSPOD zjišťují názor dítěte na kontakty s rodičem ve VTOS. To nepovažuji za dobrou praxi. Pouze pětina OSPOD uvedla, že zjišťuje názor dítěte neohledně na jeho věk.³⁵ **OSPOD by měl zjišťovat názor každého dítěte, které je schopno ho projevit.** Jeho názor následně musí pečlivě vyhodnocovat zejména s ohledem na věk dítěte, jeho rozumovou vyspělost, ale i vliv osob v jeho blízkém okolí atd.

Odmítá-li dítě styk s rodičem ve VTOS, neznamená to automaticky, že OSPOD by neměl styk podporovat. OSPOD by měl pečlivě zjišťovat důvody odmítání. Často se setkávám s tím, že OSPOD či pečující osoby dovozují odmítavý postoj dítěte a nevhodnost styku ze špatných reakcí dítěte na rodiče ve VTOS nebo na prostředí věznic (pláč, strach, pomočování, vztek, úzkost, noční děsy atd.). V takových případech by se ale všichni měli spíše soustředit na poskytnutí pomoci dítěti a možnost změny jeho postoje. Pečující osoby by měly dítěti zajistit psychologickou pomoc, která by náležitě zjistila důvody reakcí a následně na nich s dítětem

33 Podle § 10 odst. 3 písm. c) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

34 Zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 16. října 2017, sp. zn. 5682/2016/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/11932>.

35 Viz graf č. 23 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

pracovala. Pokud tak neučiní, měl by je k tomu OSPOD vést, případně jim pomoci odbornou pomocí nalézt.

Nebývá výjimkou, že odmítavý postoj dítěte vyvěrá z postoje pečující osoby. Podle dotazníkového šetření jde o častou překážku styku.³⁶ Postoj pečujících osob je přitom zcela zásadní pro úspěšnost styku dítěte s rodičem ve VTOS, protože má často přímý vliv na postoj dítěte.³⁷ V takových případech by **OSPOD měl i opakovaně poučovat pečující osoby o jejich povinnostech ve vztahu ke styku dítěte s rodičem**. Pěstouni mají povinnost umožnit styk dítěte s rodičem a udržovat, rozvíjet a prohlubovat jejich sounáležitost.³⁸ V tom směru považují za vhodné více dbát na edukaci pěstounů. Téma kontaktů dětí s rodiči ve VTOS by mělo být i předmětem příprav žadatelů o pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu. Je třeba žadatele upozorňovat na to, že děti, které mají rodiče ve VTOS, tvoří podstatnou část dětí vedených v České republice pro účely zprostředkování pěstounské péče a že i tyto děti mají právo na styk s rodičem, přestože je ve VTOS. OSPOD by se v takových případech měl **soustředit i na odbornou pomoc pro pečující osoby, která by změnila jejich postoj a pomohla odstranit překážky na jejich straně**.

Povinnost umožnit styk má vůči rodiči ve VTOS i druhý rodič, který má dítě v péči.³⁹ Stejnou povinnost lze dovodit i pro ústavní zařízení a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.⁴⁰

Některé OSPOD uvedly, že pokud dítě odmítá kontakt s rodičem ve VTOS, ponechávají rozhodnutí o umožnění styku na pečujících osobách.⁴¹ To nepovažují za správné. Pečující osoby stejně jako OSPOD nejsou oprávněny omezovat kontakt rodiče ve VTOS jen na základě své vůle. OSPOD by o tom měl pečující osoby či ústavní zařízení poučovat.

Pokud OSPOD dospěje k závěru, že styk s rodičem ve VTOS není v zájmu dítěte, měl by o tom informovat rodiče ve VTOS a pečující osoby nebo ústavní zařízení, v němž se dítě nachází. OSPOD by o tom měl informovat i dítě, jestliže je dostatečně rozumově vyspělé. Zároveň by měl strany poučit o možnosti soudní úpravy (podrobně níže v kapitole D.2.2).

Je také třeba pamatovat na to, že zájem dítěte na styku s rodičem se může měnit. Není-li tedy podle OSPOD v dané chvíli styk dítěte s rodičem ve VTOS v zájmu dítěte, neznamená to, že by tomu nemohlo být v budoucnu jinak. OSPOD by proto měl tento závěr přehodnocovat, vyskytnou-li se podstatné skutečnosti, které mají vliv na jeho předchozí hodnocení vhodnosti styku. Je-li styk v zájmu dítěte, měl by ho OSPOD aktivně podporovat a činit kroky k odstranění možných překážek.

D.2.2 Úprava styku dítěte s rodičem ve VTOS

OSPOD, rodič ve VTOS, pečující osoby, ústavní zařízení ani doprovázející organizace pečujících osob nemohou jednostranně upravit, omezit či zakázat styk dítěte s rodičem ve VTOS.

36 Viz graf č. 29 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

37 Například zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 16. listopadu 2021, sp. zn. 3462/2021/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/9960>.

38 Podle § 47a odst. 2 písm. h) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

39 Podle § 960 občanského zákoníku.

40 Viz úvodní ustanovení zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy a § 42 odst. 1 a § 42a odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

41 Viz graf č. 32 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

To může učinit jedině soud.⁴² Pokud má OSPOD za to, že je třeba upravit styk určitým způsobem, nabízejí se mu dvě možnosti.

První z nich je vést strany k uzavření dohody. Přestože dohodu mezi sebou uzavírají rodič ve VTOS a pečující osoba nebo ústavní zařízení, neměl by OSPOD stát stranou, a to ani v případě, že s uzavřením dohody pomáhá další subjekt (např. doprovázející organizace). Nadpoloviční většina OSPOD nicméně odpověděla, že do procesu řešení styku vstupují pouze na vyžádání některé ze stran.⁴³

OSPOD by měl při uzavírání dohody plnit dvojí funkci – monitorovací a koordinační. V rámci své monitorovací funkce by měl **dohlédnout na to, že mezi stranami jde skutečně o dohodu, tedy stav, kdy strany s obsahem souhlasí.** Taktéž by se měl přesvědčit, že **žádná ze stran nepřekračuje svá zákonná oprávnění a nenastavuje jednostranně pravidla.** Nadto je **třeba, aby souhlas s dohodou byl informovaný.** To znamená, že rodič by měl vědět, že to, co mu pečující osoba, ústavní zařízení, OSPOD, popř. doprovázející organizace nabízejí, nemusí přijmout a může se obrátit na soud. Je třeba totiž pamatovat na to, že rodič je často v těchto případech v pozici slabší strany, jelikož je omezen v přístupu k informacím a v možnosti řešit věci osobně.

Vedle toho by měl OSPOD vystupovat i jako koordinátor, tedy pomáhat stranám při uzavírání dohody, která bude v zájmu dítěte. **Zjistí-li OSPOD, že komunikace mezi stranami není efektivní, měl by se do ní sám aktivně zapojit a koordinovat ji.** Tato funkce je o to významnější v případech, kdy se některý z rodičů nachází ve VTOS, jelikož možnosti jeho komunikace jsou ztíženy.

Druhou možností, která by měla být podpůrná k dohodě stran, je soudní řešení. Jestliže se stranám nedaří uzavřít dohodu, měl by je OSPOD poučit o jejich právu obrátit se na soud. **Pokud je v zájmu dítěte, aby jeho styk s rodičem ve VTOS byl soudně upraven,** a žádná ze stran se nemá k tomu, aby návrh soudu podala, neměl by OSPOD vyčkávat pouze na jejich aktivitu a prodlužovat tak pro dítě nejisté období. **Měl by se sám obrátit na soud.** V roli kolizního opatrovníka dítěte má právo podat návrh na úpravu styku dítěte s rodičem ve VTOS. V ostatních případech může podat soudu podnět. V takovém případě ale bude odkázán na uvážení soudu, zda sám toto řízení zahájí z moci úřední. V průběhu soudního řízení by nicméně OSPOD neměl polevit ve své roli koordinátora. Soudní řízení někdy trvají poměrně dlouhou dobu, a OSPOD by se proto měl dál snažit vést strany alespoň k dočasné úpravě dohodou. Dohodu mohou strany uzavřít i v průběhu soudního řízení.

D.2.3 Přímý styk

Zachování osobního styku dítěte s jeho rodičem ve VTOS by mělo být pravidlem a jeho vyloučení výjimkou. Ta se musí opírat jen o vážné důvody.⁴⁴

Z dotazníkového šetření vyplývá, že u více jak poloviny dětí, které mají rodiče ve VTOS a jsou vedeny v některé z evidencí OSPOD, probíhá styk s rodičem.⁴⁵ Z toho v 82 % případů probíhá

42 Podle § 960 odst. 2 a ustanovení § 967 občanského zákoníku.

43 Viz graf č. 20 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

44 Nález Ústavního soudu ze dne 20. prosince 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, bod 40, dostupný z www.usoud.cz.

45 Viz graf č. 16 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

styk osobně. Už ale jen polovina OSPOD uvedla, že považuje přímý styk za vhodnou formu styku dítěte s rodičem ve VTOS.⁴⁶

V praxi se setkávám s různými důvody, proč OSPOD či pečující osoby nepokládají osobní styk dítěte s rodičem ve věznici za vhodný. Jedním z těchto důvodů je věk dítěte. Malá část OSPOD je přesvědčena, že osobní styk je vhodný pro dítě až od určitého věku. Shodují se s většinou OSPOD, které uvedly, že **vhodnost přímého styku není závislá na věku dítěte.**⁴⁷ K osobnímu styku dítěte s rodičem ve VTOS není třeba, aby dítě bylo vybaveno specifickou vlastností či schopností, kterou by nabylo až s určitým věkem.

Dalším argumentem pro nevhodnost styku je prostředí věznic. Tedy to, že dítě by nemělo být vystaveno prostředí věznice, které pro něj může být traumatizující. OSPOD i pečující osoby však tento závěr mnohdy činí bez osobní znalosti prostředí věznice. To potvrdilo i dotazníkové šetření, podle kterého 75 % OSPOD nemá osobní bezprostřední zkušenost s prostředím věznice.⁴⁸ **Dlouhodobě upozorňujeme na to, že ačkoliv věznice není ideálním místem pro styk dítěte s rodičem, zachování a rozvíjení vazeb s rodinou je zcela zásadní a přednostní.**⁴⁹ Tím spíše, jde-li o rodiče, do jehož péče by se mohlo dítě po ukončení VTOS vrátit.

Pokud jde o věk dítěte i prostředí věznice, považuji za velice důležitou samotnou přípravu dítěte a pečujících osob před návštěvou věznice. V praxi se ukazuje, že je přínosné již před návštěvou připravovat dítě na to, jak bude prostředí věznice vypadat. Příprava by měla spočívat v tom, že si o návštěvě bude pečující osoba případně i někdo další s dítětem povídat úměrně k jeho věku. Na přípravě by se měla vždy podílet osoba, která bude dítě do vězení doprovázet, jelikož dítěti garantuje, že to, nač je připravuje, se i stane. **OSPOD by měl dohlédnout na to, že pečující osoba nebo ústavní zařízení dítě na styk náležitě připravuje.** Podstatné je, aby dítě dostalo informace o tom, co jej čeká, a mohlo se tak začít na styk připravovat i psychicky. V tomto směru lze zmínit například informační letáky „Moje máma je ve vězení“ a „Můj táta je ve vězení“ organizace Centrum pro děti a rodinu Přerov, z. s.⁵⁰ Ty citlivě seznamují děti například s tím, co je to věznice, jak to ve vězení funguje, jestli se mohou s rodičem vidat, ale i s tím, jak přistupovat k tomu, že mají rodiče ve vězení.

Dalším takovým vhodným materiálem je komiks „Pojedeme za maminkou“ organizace Volonté, o. p. s.⁵¹ Ten je koncipován spíše pro menší děti a odpovídá prostředí věznic, které jsou přívětivější k dětským návštěvám. Pro děti o něco starší může sloužit kniha „Maminka ve vězení“ organizace Český helsinský výbor, z. s. Doposud ale neexistuje informační materiál, který by pomohl dítěti připravit se na návštěvu konkrétní věznice.

Považoval bych proto za vhodné, aby vznikly materiály o prostředí věznic s fotografiemi míst, ve kterých se bude dítě během návštěvy pohybovat (vzhled budovy z venku, vstupní

46 Viz graf č. 24 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

47 Viz graf č. 26 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

48 Viz graf č. 27 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

49 Zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 3. dubna 2020, sp. zn. 6799/2019/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/8150>, a ze dne 29. května 2019, sp. zn. 6729/2018/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/7196>.

50 Více informací na <https://centrum-prerov.webnode.cz/nahradni-rodinna-pece/deti-jsou-bez-viny-jak-pracovat-s-pestouny-a-detmi-v-nahradni-rodinne-peci-jejichz-rodic-je-ve-vezeni/>.

51 Komiks vznikl ve spolupráci s Věznicí Světlá nad Sázavou a Věznicí Stráž pod Ralskem, dostupný z <https://www.volonte.cz/publikace>.

místnost, návštěvní místnost, dětský koutek atd.), a s informacemi o tom, co jej v dané konkrétní věznici čeká (kontrola při příchodu, délka návštěvy, možnost svačiny atd.).

Dalším vhodným způsobem by bylo například zprostředkování těchto informací a vzhledu věznice prostřednictvím videa.⁵² Mohlo by se jednat o vzorové video, které by ukazovalo, jak běžně probíhá návštěva dítěte ve věznici.

Cílovou skupinou by měly být spíše děti starší 10 let. Existující materiály (jako například výše zmíněné komiksy) považují za dostatečné pro mladší děti. Příprava dítěte na samotné prostředí je totiž podstatným předpokladem úspěšnosti styku. Materiály by měla vypracovat VS, která by zajistila, že budou obsahovat specifika jednotlivých věznic (jak uvádím ve zprávě adresované VS). Na jejich tvorbě by měla spolupracovat s MPSV, které by garantovalo, že budou odpovídat potřebám a právům dětí a budou pro ně srozumitelné. Na tomto místě chci upozornit, že fotografie některých věznic a prostředí v nich jsou již nyní přístupné na internetových stránkách VS. Ne všechny věznice je ale zveřejňují, a pokud tak i činí, jsou často hůře dohledatelné. V tomto směru proto činím doporučení vůči VS v rámci samostatné zprávy o šetření.

Reaguje-li dítě špatně na prostředí věznice, je třeba mu nabídnout odbornou pomoc, která by mu pomohla zpracovat jeho dojmy. Špatná reakce dítěte automaticky neznámá, že by další styk neměl proběhnout. Pečující osoby nebo ústavní zařízení by měly dítěti pomoci zpracovat návštěvu ve věznici. Jestliže jejich pomoc nestačí, měl by dítěti pomoci odborník. OSPOD by měl nalézt vhodnou odbornou pomoc pro dítě, případně by k tomu měl vést pečující osoby nebo ústavní zařízení.

Další překážkou pro osobní návštěvy bývá vzdálenost věznice od bydliště dítěte. Stává se, že rodič je umístěn do věznice, která je vzdálena od dítěte i několik hodin cesty. V důsledku toho také stoupají náklady na cestu. **Vzdálenost sama o sobě ale nemůže být důvodem, proč by neměl osobní styk probíhat.** Pokud pečující osoby nebo ústavní zařízení odmítají návštěvy z toho důvodu zajistit, měl by je OSPOD poučit o povinnosti umožnit styk a nabídnout jim v tom směru pomoc. Je-li pečující osobou pěstoun, slouží mu k úhradě nákladů na cestu státní příspěvek na výkon pěstounské péče.⁵³ Je-li dítě v péči druhého rodiče, který nemá finanční prostředky na cestu do věznice, měl by mu OSPOD pomoci s hledáním těchto prostředků (např. dávka mimořádné okamžité pomoci nebo pomoc nevládní neziskové organizace).

Jestliže je vzdálenost překážkou, může OSPOD také poučit rodiče o možnosti žádat o přemístění.⁵⁴ OSPOD může žádat i sociálního pracovníka ve věznici či sociálního kurátora rodiče, aby tuto možnost s rodičem projednali. Je-li kontakt v zájmu dítěte, je vhodné, aby OSPOD podpořil žádost rodiče ve VTOS o přemístění a připojil k žádosti své stanovisko. Pokud OSPOD vyhodnotil kontakt dítěte s rodičem ve VTOS jako vhodný a vzdálenost věznice činí překážku, může právě své stanovisko použít jako nástroj podpory kontaktů.

52 Viz Zpráva o šetření z vlastní iniciativy a doporučení Vězeňské služby České republiky ve věci kontaktů dětí s jejich uvězněnými rodiči, sp. zn. 988/2023/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12302>.

53 Podle § 47a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

54 Podle § 9 a 10 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Za účelem odstranění překážky ve styku dítěte s rodičem mohou OSPOD, ústavní zařízení i pečující osoby využít pomoc organizací,⁵⁵ které kontakty dětí s rodiči ve VTOS podporují. Jak ale vyplynulo z dotazníkového šetření, velké množství OSPOD (38 %) žádnou takovou organizaci nezná; další velká část takové organizace sice zná, ale jejich pomoc nevyužívá (51 %).⁵⁶ Organizace jsou přitom schopné pomoci s velkým množstvím překážek, které doprovázejí přímý i nepřímý styk. Pokud jde o přímý styk, některé například pomáhají s organizací osobního setkání, připravují dítě a pečující osoby či rodiče ve VTOS na návštěvu dítěte ve věznici, doprovází dítě ve věznici nebo i hradí náklady spojené s dopravou.

Na tomto místě uvedu iniciativy alespoň některých z nich:

- Akce „Den s dítětem“ organizace Mezinárodní vězeňské společnosti, z. s., během něhož mohou rodiče ve VTOS strávit čas mimo budovu věznice se svými dětmi.⁵⁷
- Kurz „Zvyšování rodičovských kompetencí“ nebo korespondenční kurz „Pořád jsem táta“ spolku Za branou, z. s., zaměřené na práci na rodičovských schopnostech a dovednostech a na obnovení či prohloubení vztahu rodiče ve VTOS s dítětem. Závěrem kurzu je společný návštěvní den ve věznici za účasti dětí a rodin odsouzených účastníků kurzu.⁵⁸
- Projekt „Rodiče dětem, děti rodičům“ organizace Romodrom, o. p. s., zaměřený na vybudování, udržení či upevnění rodinných vazeb mezi rodičem ve VTOS a dítětem. Také míří na podporu dítěte a omezení negativních dopadů na dítě způsobených VTOS rodiče.⁵⁹
- Projekt „Děti vězněných rodičů“ organizace Český helsinský výbor, z. s., který byl zaměřen na podporu vazeb mezi dětmi především z chudých rodin s jejich rodiči, kteří jsou ve VTOS, a zajištění kontaktu pomocí tzv. „asistovaných návštěv dětí ve věznici“.⁶⁰
- Projekt „Pappa program“ inspirovaný praxí norských věznic, jehož cílem je mimo jiné podporovat otce v jejich rodičovské roli a napomáhat tomu, aby se minimalizovala záťaž, kterou dětem VTOS rodiče přináší.⁶¹
- Informační leták pro pěstouny organizace Centrum pro rodinu a děti Přerov, z. s., který poskytuje informace pěstounům dětí, jejichž rodiče jsou ve VTOS.⁶²

Doporučuji proto OSPOD více využívat pomoc organizací, které poskytují různé druhy služeb souvisejících se stykem dětí s rodiči ve VTOS. Krajské úřady by měly OSPOD k tomu me-

55 Například organizace Volonté Czech, o. p. s., Za Branou z. s., Mezinárodní vězeňské společnosti, z. s., Český helsinský výbor, z. s., Romodrom, o. p. s., Centrum pro rodinu a děti Přerov, z. s., a další.

56 Viz graf č. 33 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

57 Více informací na <https://mvs.cz/den-s-ditetem/>.

58 Více informací na <https://zabranou.cz/kurz-pro-rodice/>.

59 Více informací na <https://romodrom.cz/cs/co-delame/socialni-sluzby/vezensky-program/rodice-detem-deti-rodicum-2021/>.

60 Více informací na <https://helcom.cz/projekty/monitoring-vezenstvi/>.

61 Do projektu se zapojily čtyři věznice: Bělušice, Horní Slavkov, Pardubice, Znojmo, více informací na <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/terapeuticky-program-tp-21-junior>.

62 Více informací na <https://centrum-prerov.webnode.cz/nahradni-rodinna-pecce/deti-jsou-bez-viny-jak-pracovat-s-pestouny-a-detmi-v-nahradni-rodinne-peci-jejichz-rodic-je-ve-vezeni/>.

todicky vést. Jelikož jsem ale zjistil, že ani krajské úřady nemají o těchto organizacích dostatečný přehled, **doporučuji krajským úřadům, aby vytvořily jejich seznam a následně s organizacemi a se službami, které nabízejí, OSPOD v jejich kraji seznámily.** Další možností jak pro krajské úřady, tak OSPOD je obrátit se na konkrétní věznic, která by měla mít vždy i svůj seznam organizací, se kterými aktuálně spolupracuje.

Za nejlepší bych nicméně považoval, kdyby tento seznam byl přístupný na internetových stránkách VS. Přehled organizací zaměřených na pomoc v trestní justici poskytuje i organizace Rubikon centrum, z. ú., na svých internetových stránkách.⁶³ Mezi nimi lze nalézt i organizace zaměřené na pomoc se zajištěním kontaktů dětí s rodiči ve VTOS. VS přislíbila, že v tomto směru poskytne OSPOD i krajským úřadům součinnost, pokud se na ni obrátí. V zapojení těchto organizací do realizace kontaktů dětí s uvězněnými rodiči vidím velký potenciál, který doposud není plně využitý.

Vedle spolupráce s těmito organizacemi se jako velice přínosné ukazuje i propojení spolupráce sociálního pracovníka OSPOD se sociálním kurátorem spolupracujícím s rodičem ve VTOS. Obecní úřady obce s rozšířenou působností mají ze zákona povinnost spolupracovat s VS v rámci poskytování sociálního poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením mimo jiné i z důvodu VTOS.⁶⁴ Tuto povinnost zpravidla plní právě sociální kurátoři. Pokud již vězněný rodič s kurátorem spolupracuje, má s ním pravděpodobně vybudovaný bližší vztah, než má s pracovníkem OSPOD. Právě sociální kurátor zpravidla zná poměry rodiče ve VTOS a pracuje s ním často i po jeho propuštění z VTOS. Bude-li tedy rodič ve VTOS souhlasit, může sociální kurátor jednak poskytnout OSPOD informace důležité jak pro vyhodnocení dítěte jako ohroženého, nastavení cílů IPOD, tak pro samotný kontakt s rodičem a může být také prostředníkem mezi OSPOD a rodičem, jestliže např. nemá rodič k OSPOD úplnou důvěru. Jelikož práce kurátora spočívá mimo jiné v tom, že pomáhají odsouzenému rodiči vytvořit příznivé podmínky k tomu, aby mohl po propuštění vést soběstačný život v souladu se zákonem, může se podílet i na přípravě rodiče na kontakty či péči o dítě po propuštění. OSPOD tak může získat partnera, který mu pomůže vytvářet plán i pro období po propuštění rodiče.

D.2.4 Nepřímý styk

Přestože určité formy nepřímého styku fungují již dlouhodobě, během koronavirové krize došlo k velkému rozvoji videohovorů. Ty se staly běžnou součástí styku osob ve VTOS s vnějším světem. Kromě této formy řadíme mezi nepřímý styk také například telefonáty, dopisy a e-maily. Jejich společným znakem je skutečnost, že strany nejsou v osobním kontaktu, ale jejich kontakt je zprostředkován přes určitý nosič.

V rámci dotazníkového šetření některé OSPOD uvedly, že k nepřímému kontaktu je dítě připraveno až od určitého věku.⁶⁵ S tím nemohu plně souhlasit, jelikož je třeba rozlišovat, o jakou formu nepřímého styku jde.

Vhodnost videohovorů a telefonátů není závislá na věku dítěte. Jak jsme již v minulosti opakovaně upozorňovali, pro telefonické kontakty s menším dítětem, které ještě není zcela dostatečně komunikačně vybaveno, není třeba, aby dítě mělo bezvadnou řeč. Může stačit i to, že dítě víceméně poslouchá, co mu rodič po telefonu vypráví, a podle svých možností

63 Více informací na: <https://www.rubikoncentrum.cz/mapa-organizaci/>.

64 Podle § 92 písm. b) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

65 Viz graf č. 26 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

a schopností reaguje.⁶⁶ Jako mnohem vhodnější se ale u malých dětí jeví komunikace s rodičem prostřednictvím videohovoru. Dítě si takto totiž může spojit hlas s tváří a jeho vjem rodiče se prohlubuje. Zjistí-li OSPOD překážku vhodnosti telefonického kontaktu či videohovoru v podobě nepochopení situace dítětem, je třeba s tímto problémem pracovat. Pečující osoby či ústavní zařízení by měly dítě připravovat i na tyto formy styku a nabízet mu rovněž následnou pomoc s jeho pochopením a zpracováním. Pokud tak pečující osoby nebo ústavní zařízení nečiní, měl by je k tomu OSPOD vést. Případně by jim měl nabídnout odbornou pomoc.

U dopisů jde o jedinou formu styku, v jejímž rozsahu nejsou rodiče ve VTOS nijak omezeni pravidly věznic. Rodič může poslat dítěti tolik dopisů, na kolik má finanční prostředky. Pozitivním a mezi formami kontaktu jedinečným aspektem dopisů je skutečnost, že se k nim dítě může vrátet. Samo si tak volí, kdy jim věnuje svůj čas. Také si tím může rodiče připomínat častěji než v rámci videohovorů, telefonátů nebo osobních návštěv.

Zároveň ale dopisy nelze považovat – až na výjimky, kdy si to samo dítě přeje – za plnohodnotný kontakt dítěte s rodičem, obzvláště pak, pokud jde o malé děti. Ty totiž ještě nemusejí umět psát a dobře projevit psaním svou vůli, pocity. Dopisy by měly být zpravidla doplňkem dalších forem styku (např. návštěv nebo videohovorů).

V praxi se nadto stává, že některé pečující osoby, ústavní zařízení nebo OSPOD považují za nepřímý styk i výměnu dopisů mezi rodičem ve VTOS a pečujícími osobami či ústavním zařízením. K tomu, aby dopisy představovaly formu nepřímého styku, ale musí existovat alespoň nějaká interakce mezi rodičem a dítětem (dítě si čte dopis nebo mu jej někdo přečte, může odpovídat atd.). **Dopisy pečujících osob a ústavních zařízení s rodiči ve VTOS pouze s informacemi o dítěti, případně s jeho fotografiemi, proto nelze považovat za nepřímý styk.** Jde totiž pouze o naplnění práva rodiče na informace, jemuž je věnována následující kapitola.

D.3 Právo na informace

Úmluva o styku s dětmi považuje za styk i poskytnutí informací o dítěti rodiči a naopak.⁶⁷ Není důvod, aby rodič neměl dostatek informací o svém dítěti a dítě o něm pouze proto, že je rodič ve VTOS.

Povinnost poskytovat informace mají primárně pečující osoby či ústavní zařízení, v němž se dítě nachází. Jestliže se tedy na OSPOD obrátí rodič ve VTOS s tím, že nemá informace o svém dítěti, měl by OSPOD nejprve zjistit, zda je rodič již po někom žádal. Pokud nikoliv, měl by rodiče ve VTOS odkázat na pečující osoby či ústavní zařízení a sdělit mu jejich zákonnou informační povinnost. **Zjistí-li ale, že rodič ve VTOS již o informace neúspěšně žádal, měl by se OSPOD sám obrátit na pečující osoby nebo ústavní zařízení a vést je k plnění jejich zákonné povinnosti poskytovat informace rodiči, a to i opakovaně.** Takto postupuje i většina OSPOD.⁶⁸

V praxi se stává, že subjekty povinné k poskytování informací i OSPOD se odvolávají na to, že rodič ve VTOS již obdržel informace od jiných příbuzných. Jestliže ale rodič ve VTOS žádá

66 Například zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 29. května 2019, sp. zn. 6729/2018/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/7196>.

67 Článek 4 odst. 2 písm. a) bod III. Úmluvy o styku s dětmi.

68 Viz graf č. 15 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

informace přímo od pečující osoby nebo ústavního zařízení, musejí mu informace poskytnout. OSPOD by je o tom měl poučovat. **Informování rodiče ve VTOS totiž nemůže být v plném rozsahu nahrazeno informacemi od jiných příbuzných, pokud s tím rodič ve VTOS nesouhlasí.**⁶⁹

Odmítají-li pečující osoby či ústavní zařízení i přes opakované poučení poskytovat informace rodiči ve VTOS, měl by OSPOD rodiče odkázat na možnost obrátit se na soud. Stejně tak by měl poučit i pečující osoby nebo ústavní zařízení, aby se obrátily na soud, mají-li za to, že rodič by neměl dostávat (některé) informace o dítěti. Případně se může na soud sám obrátit s podnětem (eventuálně návrhem, pokud je kolizním opatrovníkem).

U dítěte v pěstounské péči plní informační povinnost často doprovázející organizace pěstounů. Pěstouni pak na ni odkazují rodiče ve VTOS, který žádá informace o svém dítěti. Organizace mu předává informace o dítěti, které získá od pěstounů. Takový postup není nezákonný, neměl by ale být rodiči ve VTOS na úkor jeho práv. Do komunikace totiž vstupuje další subjekt, což může být méně efektivní a může způsobovat zdlouhavost komunikace či být jinak nevyhovující.

Převzetí povinnosti poskytovat informace o dítěti rodiči ve VTOS doprovázející organizací by nemělo způsobovat jakoukoliv prodlevu v poskytování informací. Pokud se tak děje, měl by OSPOD činit kroky k odstranění těchto prodlev (poučí strany o jejich povinnostech atd.). V takových případech je třeba pamatovat na to, že povinnost nadále náleží pěstounovi. Ten se pouze dohodl s doprovázející organizací, že za něj bude tuto povinnost plnit. Jejich dohoda ale není závazná pro rodiče. Jestliže rodič ve VTOS žádá informace přímo od pěstouna a nesouhlasí s poskytováním informací prostřednictvím jeho doprovázející organizace, musí pěstoun jeho přání respektovat a informace mu poskytovat; na tuto povinnost ho musí OSPOD upozornit.

Rodiče se často mylně domnívají, že i OSPOD má povinnost poskytovat jim o dítěti informace. Tak to však není. Pokud to OSPOD dělá, je to nad rámec jeho povinností.⁷⁰ **OSPOD má pouze povinnost informovat rodiče ve VTOS o krocích a zásadních změnách, které navrhuje k řešení situace dítěte.** To souvisí s jeho povinností projednat s rodiči podstatné skutečnosti (viz kapitola C.1).

Často bývá předmětem sporu ohledně poskytování informací i to, zda mají být poskytovány pouze na vyžádání, nebo pravidelně a o jaké informace má jít. Již v minulosti jsme konstatovali, že **pokud rodič ve VTOS projeví zájem o pravidelné informace, neměly by po něm OSPOD, pečující osoby, ústavní zařízení ani doprovázející organizace chtít, aby o informace opakovaně žádal.**⁷¹ Jestliže z vyjádření rodiče nevyplývá, že žádá o jednorázové poskytnutí informací o dítěti, měly by OSPOD i strana povinná poskytnout informace předpokládat, že má zájem o pravidelné informace. Nemohou-li se strany dohodnout na frekvenci poskytování informací, **měl by je OSPOD vést k vytvoření plánu pravidelného předávání informací.**

69 Zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 20. dubna 2022, sp. zn. 6133/2021/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10524>.

70 Viz graf č. 15 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

71 Zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 20. dubna 2022, sp. zn. 6133/2021/VOP, dostupná z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10524>.

Pečující osoby nebo ústavní zařízení by měly rodiči ve VTOS poskytovat dostatečné informace. Pokud tak nečiní, měl by je k tomu OSPOD vést. Informace by se měly týkat zejména podstatných událostí ohledně dítěte, ale i informací o jeho každodenním životě. Poskytnutí informací totiž nahrazuje to, co by rodič sám věděl, jestliže by nebyl ve VTOS a měl by dítě v péči.

D.4 Metodické vedení OSPOD ve věci styku dětí s rodiči ve VTOS

Podle zákona mají krajské úřady poskytovat OSPOD metodické vedení.⁷² Jeho prostřednictvím krajský úřad zajišťuje sjednocení praxe i zkvalitnění práce OSPOD. Z dotazníkového šetření nicméně vyplývá, že téměř polovina OSPOD metodické vedení od krajského úřadu nedostává.⁷³ V rámci stejného kraje některé OSPOD uvedly, že metodické vedení od krajského úřadu nemají, zatímco jiné uvedly opak. To je vyvoláno tím, že metodické vedení krajských úřadů spočívá zejména v poskytování metodického vedení u konkrétních případů. Ne každý OSPOD pak případy týkající se kontaktů ve VTOS řeší žádostí o metodickou pomoc krajského úřadu.

V rámci žádného kraje ale neexistuje obecný metodický pokyn či manuál, který by OSPOD poskytoval návod na řešení kontaktů dítěte s rodičem ve VTOS. Takovou metodiku nezpracovalo na celostátní úrovni ani MPSV. To zmínilo tuto problematiku pouze jako jeden z modelových příkladů v rámci metodického pokynu „Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými“.⁷⁴ V důsledku je tak praxe dosti roztržitá a ne vždy správná, což potvrdilo i dotazníkové šetření. Nad rámec metodického vedení krajských úřadů a MPSV vznikl v posledních letech materiál „Děti jsou bez viny“⁷⁵ organizace Centrum pro děti a rodinu Přerov, z. s., podpořený Nadací Sirius, který je zaměřen na práci s dětmi v pěstounské péči, jejichž rodiče jsou ve vězení. Ten se snaží k problematice přistoupit komplexněji a popisuje jak psychologické aspekty, tak ty praktické. Aktuálně se také pravidelně schází pracovní skupina zmocněnkyně vlády pro lidská práva k tématu dětí uvězněných rodičů. Ta řeší problematiku komplexně nejen z pohledu činnosti OSPOD, ale z pohledu zájmu dítěte. Je tedy zřejmé, že odborná veřejnost vnímá potřebu toto téma metodicky více ošetřit.

Přestože jsem opakovaně uvedl, že jednotlivé případy je nutné posuzovat vždy individuálně, existují určité postupy a zásady, které jsou pro zajištění styku dětí s rodiči ve VTOS obecně použitelné. Metodika by měla také popsat základní rámec spolupráce a určit odpovědnost aktérů za jednotlivé kroky při zajišťování kontaktů dětí s uvězněnými rodiči a další spolupráci s rodinou. **Doporučuji proto, aby vznikl metodický pokyn specificky zaměřený na problematiku styku dětí s rodiči ve VTOS.** Jelikož není důvod, aby se přístup OSPOD lišil v jednotlivých krajích, měla by tato metodika pocházet přímo od MPSV. To by na metodice mělo spolupracovat s VS. Formu provedení nechávám na uvážení MPSV a VS.

72 Podle § 67 odst. 1 písm. c) zákona č. 129/2000 Sb., o krajích.

73 Viz graf č. 5 výzkumné zprávy dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12298>.

74 Metodický pokyn MPSV č. j. MPSV 2021/110598-233.

75 Více informací na <https://centrum-prerov.webnode.cz/nahradni-rodinna-pecce/deti-jsou-bez-viny-jak-pracovat-s-pestouny-a-detmi-v-nahradni-rodinne-peci-jejichz-rodic-je-ve-vezeni/>.

E. Informace o dalším postupu

Zprávu o šetření z vlastní iniciativy obsahující doporučení zasílám na vědomí všem obecním úřadům s rozšířenou působností, krajským úřadům a Magistrátu hlavního města Prahy. Zasílám ji rovněž MPSV, se kterým budu dále komunikovat o realizaci doporučení.⁷⁶

Brno 13. listopadu 2023

JUDr. Vít Alexander Schorm
zástupce veřejného ochránce práv
(podepsáno elektronicky)

Příloha

Výzkumná zpráva – Kontakty dětí a rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody

⁷⁶ Podle § 18 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv.